

KASSARI MAAL

KASSARI
HARIDUSSELTS

Nr 6

Dets1999

KASSARI
HARIDUSSELTS

*Kord aastas jõulukella kauges kajas
Saab ajalooks me olevik
Ja jõuluõhtu küünlasäras
taas heledam näib tulevik,
Jääb ajalugu uue põlve lätteks,
Kuid uue aasta teod
On olevate kätes*

1999. aasta

15-16. jaan	Tagamõisa poolsaare maaelu arendamise selts "Tagalaht" külas Hiiumaa seltsidel. Kohtumas käisid Heli Tuisk, Leonora Kääramees, Tiiu Kopli
20. jaan	Kassari Haridusseltsi juhatuse ja külavanemate kohtumine Käina Vallavalitsusega
25. jaan	Eesti Külade Maapäeva toimkonna kokkusaamine Maavalitsuses
13. veebr	Külaseltsi esindajate kokkusaamine Kuri koolis. Osavõtja Kalju Hülbg
26. veebr	Käina Vallavalitsuse nõunike ja seltsiesindajate mõttevahetus teemal "Kultuuri areng Käina vallas"
28. veebr	Mõttetalgud "Hiiumaa uuel aastatuhandel". Külalised Lembit Vainumäe, Hillar Padu, Endel Türi, Aeri Salme, Hannes Maasel
14. märts	Kassari Haridusseltsi üldkoosolek
24-26. märts	} "Arengustrateegia koostamine" Koolitusseminar EMI-ECO-s Tallinnas. Osavõtja Merike Niimann
12-14. aprill	
16. aprill	"Sotsiaaltöö korraldus omavalitsuses. Projektide koostamine ja nende rahastamise võimalused." Läbiviija Tartu Ülikooli doktor Marju Medar
2. mai	Suurkoristus seltsimaja sees ja õuel
14-15. mai	Hiiumaa Külade kevadpäevad
15. mai	Kohtumine Eesti Kultuurikapitali rahvakultuuri fondi juhataja Reet Valgmaaga
21. mai	kohtumine Kõrgessaare külaseltsidega. Osavõtjad Kalju Hülbg, Kalju Kask, Albert Mäns, Silvi Steinberg, Maarika Elmi, Leonora Kääramees, Heli Tuisk, Merike ja Tõnis Niimann
22. mai	Kassari jooks
15-16. juuni	Kahepäevane laager-arutelu Läänemaal Metsakülas teemal "Eesti 21. sajandil." Arengustrateegiad. Visioonid. Valikud. Osavõtja Merike Niimann.
1-2. juuli	Saarte Kogu Vilsandi saarel. Osavõtja Merike Niimann
29-31. juuli	Eesti Külade III Maapäev Käinas

Kevadpäevad

28-29. aug	II oosepäev
30. aug	Suvelõpu pidu. Põhikooli lõpetas Signe Steinberg. Kooliteed alustasid Miina Kääramees, Kristi Kebuse, Paur.
4. sept	Noorpoliitiku kool "Põllumehed ja Euroopa Liit", lektor Gert Antsu.
11. sept	Noorpoliitiku kool "Kohalik OV ja valimised", lektor Sulev Valdmaa
18. sept	Noorpoliitiku kool "KOV valimised, lektor Sulev Valdmaa
19. sept	Lepa Anna 105. sünniaastapäeva tähistamine. Eesti Rahvuskultuuri allfondina loodi "Lepa Anna Sukasäär", toetamaks Kassari saare hariduse ja omakultuuri arengut
24. sept	SAPARD'i programmi tutvustamine maavalitsuse saalis. Osavõtjad Diana ja Tarmo Üksik, Linda Tikk, Ulvi Uusoja, Kalju Hülk, Maie Vikerpuur, Ester Tammis, Margit Karras, Tiiu Kopli
25. sept	Noorpoliitiku kool, Asser Murutar
2. okt	Noorpoliitiku kool Kaarel Haav
2-9. okt	Euroopa noorte" kokkusaamine Soomes Lapimaal, osavõtja Heli Tuisk
7. okt	Tunne Kelami fotonäituse avamisel Kärklas käisid Merike Niimann ja Kalju Hülk
11. okt	"Täiskasvanud õppija nädala" avaaktusel Viljandis käis Leonora Kääramees
16. okt	Olev Eskola 85. sünniaastapäeva tähistamine
21. okt	Kohtumine Ääremaade programmi projektijuhi Vivika Tammega. Osalesid Aivar Kääramees ja Merike Niimann
28-29. okt	seminar "Kodanikualgatuslikud organisatsioonid kui avaliku poliitika kujundajad" Haapsalus, osavõtja Evi Sadul
13-18. nov	"Täiskasvanud õppija nädala" käsitöönäitus, kuhu käsitöid esitasid Linda Tikk, Hiiwi-Liivi Mugamäe, Heli Tuisk, Helme Kääramees, Ülle Lorits, Heli Koolmeister, Aina Kase
26. nov	Kohtumine Hiiumaa Kultuurkapitali ekspertgrupi koosseisuga: Malle Mürkimäe, Helgi Põllo, Tiit Leito, Ermo Mäeots, Heino Koosa, Toivo Pruul
27. nov	Kassari Haridusselts pani auhinna "Hiiumaa noorte lauluvõistlustele" looduselembelaulude esitamise eest. Poolehoidu võitis Annika Reppo Männamaalt lauludega "Metsajärve maa" ja "Igavene päev"
21-29. nov	Rootsis Ulvi Uusoja, Koit Tikk
1. dets	Seltsimajale uued aknad. Tegija a/s "Honga"
23. dets	Sai valmis kamin-ahi seltsimaja saali. Ehitaja Veiko Martin
24. dets	Avatakse seltsimajas näitus "Käterätiku kui ilu- ja tarbeese läbi sajandi". Idee ja teostus Evi Sadul.
	Kell 10 Pühapäevakooli jõulupidu kella 14-st külastab Jõuluvana kodusid.
	Kell 12 Jumalateenistus Kassari kabelis

Kassari saare käsitööhuvilised ja pensionärid!

Kes on külastanud Kassari raamatukogu on kursis, et meil on korras ja soe köögruum, mis ootab kasutamist ja ideid. Talveõhtud on pikad ja pimedad, telekast tulevad seebiooperid tüütavad ära, vaja oleks midagi huvitavat ...

Seepärast pakus välja, et korra kuus päeva ajal võiksite saada Kassari Seltsimajas kokku, juua sooja teed, võtta kaasa oma pooleliolev näputöö ja ajada juttu poliitikast kuni ilmataadi kirumiseni.

Käina Käsitööring, kellelt võiksite saada uusi ideid ja näpunäiteid, on avaldanud soovi teile külla tulla ja koostööd ning õpetust pakkuda.

Seepärast ootaksin teie helistamist, kas te olete üldse sellest pakkumisest huvitatud ja kes sooviksid osaleda. Esimene kohtumine võiks toimuda jaanuaris 2000.

Ajatu kulgemise ime.

Kassari on ilmselt tuntuimgi saar kui naaber Hiiumaa. Olen seda tõdenud oma sõprade peal, kes valdavalt elavad siit üsna kaugel. Minu jaoks on Kassari paljuski müüdisarnane nähtus. Kui küsida, et mis siin siis peale kadakate ja ilusa looduse on, ega siis ei oskagi vastata. On paiku, mis räägivad meiega oma keeles. Selleks, et seda mõista peab mõnda aega kohal viibima, rääkima siinsete inimestega ja hingama kopsudesse saare õhku.

Mida räägib mulle Kassari? Olen olnud läbi ja lõhki linnainimene ja praegu kirikuõpetajana elan samuti täiesti linnastiilis. Mul ei ole pähegi tulnud süveneda maaelu keerulistes käsimustesse ja loomi kardan ma natuke siamaani. Hoopis olulisemad on minu jaoks alati olnud inimesed ja nende lood. Ajapikku olen kuulnud nii mõndagi ja see on aidanud veidi mõista seda inimest, kes siin elab.

Advendiajal räägime palju sellest, kuidas inimene võiks olla parem. ja abivalmim. Räägime sellest, et inimene peaks taas üles leidma selle päris "oma". Kui selles kontekstis Kassari peale mõelda, siis on mulle alati tundunud, et siin inimesed ei otsigi õieti midagi. Lihtsalt ollakse ja sobitatakse ennast maastikuga. See võib tunduda mahajäämusena või puudena, aga mina olen aru saanud, et tegelikult ongi see ainus võimalus armastada seda maad. Niisugune meditatiivne eluviis on vähemasti Euroopa pool praegu täiesti ebapopulaarne. Ei juhtu ju midagi. Just nimelt see, et midagi ei juhtu ongi selle saare firmamärk. See on omamoodi vastuvoolu ujumine selles ajas, kus kõik tormavad ja rabelevad. Taoline eluviis sisaldab juba endas ise ootamise oskust. Vahel tundub mulle, et kui kusagil maailmas suudetaks kuidagi aega peatada, ajast üle olla, siis seda just siin, Kassaris.

Siiski ei ole see ainus, mis siinset elu märgistab. Ootaja aeg on pikk üksnes siis, kui ootus on ärev ja kannatamatu. Siin me midagi sellist ei tunne. Inimesi tundub õnnestavat just nimelt teadmine, et kokkusaamine ühise taeva all ongi see ainuline võimalus, mille kaudu mõtestada lahti iseennast ja teisi. Kui ma peaksin kord Hiiumaalt lahkuma, siis on kindlasti mul. väga raske midagi väga konkreetset meenutada. Pigem on see vist mingi salapärane tunne, et on osaletud mingi lõpuni seletamatus riituses, kus ometi on saadud kuidagi rikkamaks. Edasimineku on toimunud hoolimata sihtide puudumisest ja eesmärkide olematusest.

Selles mõttes on minu jaoks Kassari ja tema inimesed just vaimulik kogemus. Justkui mingi kindla palvevormeli pidev kordamine, mis tasapisi aga teeb sust nägija ja kuulja. Isegi avastaja ja edasijõudja. Need inimesed, kellega olen pidanud siin kohtuma, on mind kasvatanud omal vaikselt moel ja see tähendab, et Kassari on midagi hoopis muud, kui mujalt inimesed seda tunnevad. See pole ainult kena paik suvitamiseks või kadakate vahel hulkumiseks. Siin võib leida midagi niisugust, mis on pärit veel sellest ajast kus Euroopa oli tegelikult ühtne ja andis koos tunnistust Loojast. Mõtlen siin tagasi just keskajale ja tol ajal valitsenud elustiilile, kus veel ei tehtud masstoodangut, kus maine kell ei vajanud seiereid, sest Jumala aeg oli veel olulisem ja tõeliseks võiduks tunnistati lepitatud südametunnistus.

Kassaris on erinevatel aegadel viibinud palju tuntud kultuuriinimesi, kuid ükski neist ei ole suutnud midagi olulist Kassari kohta öelda. Kassari ei lase end raamistada ja teeb omamoodi tühjaks kõik oma minast kantud loomingulised ideed. Siin saab suurimgi kuulsus ainult osaliseks sellest erilisest vaikuse ja ajatuse müsteeriumist, kus mingis mõttes tuletatakse meile kõigile meelde, et siin ei ole võitjatel suurt rohkem kaotajatest, sest võidujooks lihtsalt ei kuulu selle maa programmi.

Soovides kaunist Jõuluaega, tahaksin seda teha Fanny de Sieversi sõnadega: "Tuleb pühitsema oma tänavat. Et meie minemised ja tulemised rajaksid teed Issanda vaimule. Tuleb paigutada ukseid ja väravad ristimärgi alla. Tuleb oma palve istutada kohale, kuhu Ettehoole meid on asetanud, et sundida kurja vääratama. Tuleb tänavasillutisse jätta jälj oma palvest.

Advendiajal AD 1999

Urmas Nagel

Meie kabelist ja kabeliaias.

Tiiu Kopli

Kassari rahva koht musta mulla all magamiseks on Vesimal kabeliaias. Meie ühise mulla-se kodu suurus on 0,86 ha. Seda ümbritseb kiviaed ja sel on kolm väravat. Seal on praegu rohkem kui 600 inimese hauatähised.

Kassari kabel ja kabeliaed on võetud muinsuskaitse alla. Meil on Eestis ainuke rookatus-ega paekivist sakraalhoone. Kabeliaias on vanemad kui II Maailmasõja lõpp 92 kivist hauatähis ja 140 metallhauatähis, mille hulgas on sepiseid 37.

Kabeliaeda maetud inimeste kohta on kalmistuvahid pidanud vormikohast arvestust 1951. aastast alates. Viimastel aastatel on siin toimunud suured muudatused. Kabelile on pandud põhja poole uus katus, on tehtud korda põrand, lagi, altar. Kabelis on nüüd jälle orel ja kell. Kabeliaiale on tehtud uued väravad, ehitatud tööriistakuur ja väljakäik. Valguse juurdepääsuks hauatähistele on raiutud võsa ja võetud maha suuri puid. Kontserdisarja "Kolm risti Kassari kohal" on kabelis läbi viidud kahel viimasel aastal. Need on olnud rahvarohked üheliiumaalised üritused. Kõik see on saanud teoks tänu EELK Käina koguduse õpetajale **Jaanus Jalakale** ja **Urmas Nagelile** ning **Käina Vallavalitsusele**.

Kassari kalmistu vahina on viimased 8 aastat töötanud Hilja Põllo. Ta on ka kabelis korrahoidja ja kellalööja. Oma tööd teeb ta hoole ja armastusega.

Järgnevalt mõnda **Hilja tähelepanekutest ja soovidest**.

"Viimastel aastatel on inimesed hakanud senini korrasta-

mata seisnud kalmusid korda tegema. Hauaplatside väljaandmine vanadele kalmudele on lubatud siis kui üle 30. aasta kalmud on hooldamata. On avaldatud soovi tasu eest lasta omaste kalmusid hooldada. See on tänuväärne. Kui keegi on nõus seda tööd tegema, andku mulle teada. Mul on paar palvet: kasutatud inventar palun viia tagasi tööriistakuuri, sest ka teised tahavad neid kasutada. Praht palun viia prügimäele kalmistu taha, mitte hunnikusse ega põõsastesse. Tänu suure töö eest kabelis ja kabeliaias **Ilmar Elmile** ja **Harald Ojale** ning koristuspäevadest osavõtjaile"

Kassari Haridusseltsi juhatus koos Urmas Nageli ja Helgi Põlloga olid oktoobrikuus vestlusingis Kassari kabeliaia tuleviku kohta. Peeti vajalikuks kalmistu inventariseerida, et oleks meil 1:200 plaan, registrid kalmude asukohtade ja maetud inimeste nimede kohta. Selleks taotleda raha rahvakultuuri fondist. Kabeliaia korrastamiseks on vaja haljastusprojekti. Muret teeb kabeliaia edelanurgast alanud ja põhja poole suunduv maa vajumine. Kabeliaia omapära tõstaks kabelist paremalt avaneb vaade merele.

Hauaplatsi valinul tuleks mõelda sellele, et ühe suguvõsa liikmed oleksid lähestikku. See suurendaks suguvõsa ühtekuuluvustunnet ja hõlbustaks kalmude hooldamist.

Eesti Külade Maapäev Kassaris.

29-31. juuli 1999

Leonora Kääramees

29. juuli hommikul väljus Rohukülast eripraam, mis tõi Hiiumaale Eesti Külade Maapäeva delegaadid ja külalised. Delegaadid jaotati nelja valla vahel töögruppideks. Käina valla töögrupi töökohaks sai Kassari Seltsimaja ja selle territoorium. Töögruppi oli registreerunud 108 delegaati üle vabariigi (välja arvatud Pärnu maakond) ja kohapeal vastuvõtjaks Kassari Haridusselts.

Kuna Maapäevad kestsid kolm päeva, vajasis inimesed nii öömaja kui ka toitlustamist. Öömaja Kassarimaal pakkusid Kassari-otsa, Mäeotsa ja Tamme talu puhkemajad ning Remli talu. Kõik delegaadid siiski Kassarisse magama ei mahtunud ja pidid leppima Käina magamiskohtadega. Meie käsutuses oli kaks suurt autobussi, millega sõidutasime rahvast nii öömaja kohtadesse kui õhtustele meelelahutus- ja kultuuriüritustele Suuremõisa ja Sõrule. Saatjateks-giidideks kaasas Tiiu Kopli ja allakirjutanu.

Meeldiva elamuse pakkus nii meile endile kui ka külalistele meie võrratu kokk Tõnis Niimann oma abiliste Anna Tammiku ja Silvi Steinbergiga. Tundus täiesti uskumatuna, et nii minimaalsetes köögitingimustes on võimalik kohapeal sooja toiduga ära toitlustada selline rahvahulk. Kuid meie kokad said sellega suurepäraselt hakkama ning kuulda oli ainult kiidusõnu toitade maitsvuse ja mitmekülsuse kohta.

Selleks et jäädvustada Maapäevade toimumine Kassari Haridusseltsile, kandsid Merike Niimann ja Evi Sadul kangale suurusega 1.60 X 1.60 m Eesti Vabariigi kontuuri, kus oli ära märgitud iga maakonna piirid. Nüüd pidid naisdelegaadid (kuigi mõnes maakonnas oli sel alal just meesterahvas aktiivsem pool) näitama üles käsitöö oskust ja täitma oma maakonna kangal vastavalt enda meisterlikkusele ja fantaasialennule. Ning lõpuks tuli iga maakonna esindajal valminud kujund ka teistele lahti mõtestada. See mälestusese asub nüüd Kassari Seltsimajas.

Et mees-delegaadid ei tunneks ennast kõrvaletõrjututena, pidid nemad tegema oma maakonda

sümboliseeriva kavandi ja selle kiviraidur Urmas Liidi abiga kivisse raiuma. Nii näiteks sümboliseerivad Ida-Virumaad Kassari Seltsimaja kaevu kõrval oleval suurel kivil võimsad tuhamäed.

Maapäeva tööst osavõtjate ajagraafik oli väga tihe, seepärast saime Kassarimaa tutvustamiseks kahjuks ainult mõne tunni näpistada. Korraldasime asja nii, et üks bussitais alustas tutvumisreisiga ühest, teine teisest saare otsast. Tutvustasime külalistele Kassari kabeliaeda, kus väga huvitava ülevaate tegi Linda Tikk. Edasi tegime peatuse Aino Kallase suvekodu juures, sealt edasi jalutuskaik Lembit Odrese kaunisse suvekodusse, kus majaperemees huvitav-naljakaid lugusid pajatas. Järgmine peatuskoht oli Männi talu, Mareti kollektsiooniaed. Siin tutvustas perenaine meile veel vähelevinud taimi ja vastas rohketele asjahuviliste küsimustele. Nii mõnigi lille- või maitsetaim leidis endale uue perenaise-peremehe.

Kuna aeg kogu aeg tagant kiirustas, ruttasime taas bussi ja peatusime muuseumi ees. Siin ootas meid Merike, kes andis külalistele seletusi eksponaatide kohta. Edasi läks sõit Kassarimaa teise otsa – Orjaku sadamasse. Siin rääkis sadama ajaloost, hetke olukorrast ja perspektiivist ning vastas esitatud küsimustele sadama järelvaataja Aivar Kääramees.

Orjakust ei saanud lahkuda ilma ülemise majaka juures käimata. Siit avaneb kaunis vaade Käina lahele, üle selle paistvale Käina alevikule ja teise külge jäävale Jausa lahele. Aja puudusel pidi meie ekskursioon Kassarimaal sellega piirduma.

Kui me kogu aeg seda asja ette valmistades olime tublisti närvis, kuidas me suudame toime tulla sellise suure rahvahulga elamise-olemise-töötamise organiseerimisega, siis lõppkokkuvõttes võib öelda, et tulime üsna kenasti toime. Sellisele arvamusele viisid meid külaliste tänusõnad, mis meile lahkudes öeldi.

Kassari Haridusseltsi ja Kassari saare külavanemate ettepanekud Käina Vallavolikogu eelarvekomisjonile

Eelarve koostamisel aastatel 2000-2010 arvestada järgmiste ettepanekutega:

1. Välja töötada Käina valla arengukava.
2. Kassari kui turismipiirkonna arendamine
 - teede tolmuwabaks muutmine
 - a. Hiiumaa Muuseumi ringtee
 - b. Kassari kabelini viiv tee
 - c. Sääretirbi parkimisplatsini viiv tee
 - d. Esiküla - Kassari külatee
 - kujundada Piibunina rand ametlikuks supelrannaks
 - kavandada Sääretirbi detailplaneering
 - kiirendada Orjaku sadama väljaehitamist
3. Leida vahendid väljaspool Käina valda õppivate õppurite toetamiseks.
4. Kassari küla kanalisatsiooni väljaehitamine.
5. Kassari kalmistu inventariseerimiseks alusplaani tegemine.
6. Lepa Anna Sukasääre Fondi toetamine.
7. Eraldada seltsi tegevustoetuseks 5% haridusseltsi poolt esitatud projektide rahastatud summast. Selgitus: käesoleva aasta rahastatud projektide summast 5% annab järgmise aasta tegevustoetuse.

... ja Käina Vallavolikogu esimehele

Luaa arenduskomisjon, mille eesmärgiks on Käina valla erinevate piirkondade elanike vajaduste arvestamine arengukavas ja planeeringutes. Komisjoni kuuluvad Kassari, Männamaa, Vaemla, Putkaste, Nõmmeküla piirkondade esindajad arvestusega 1 esindaja 300 elaniku kohta.

15-16. juunil toimus Läänemaal Metsaküla koolis Stokholmi – Eesti Instituudi korraldatud arutelu teemal “Eesti 21. sajandil”. Toimus samanimelise raamatu esitlus. Tutvuti Matsalu Naiseltsi tegevusega, Metsaküla kooliga. Kohtuti dr. Noormanniga (hr. Ots), korraldati matk Matsalu Looduskatsealal.

1-2. juulil kogunes Saarte Kogu Vilsandil. Osaleme infotehnoloogia projektis, mida juhib Lauri Einer. Temaga on väga hea koostöö ja käesoleval aastal saime raamatukokku teabetoa jaoks paljundusmasina, faksiaparaadi ja kaks arvutilauda toolidega.

Uuel aastal on kavas mõndagi ette võtta püsiühenduse saamiseks.

Vilsandil

Sõit Vilsandile oli põnev – pea kaks tundi loksumist KRAZ-i kastis.

Seal on isegi üks bussipeatus, aga busse paraku mitte. Käisime jaanalinnukasvanduses, mitmes turismitalus ja meteoroloogiajaamas.

Kui tagasi waatad ...

Albert Mäns

Kui mina veel noor olin ... Oli see aeg jah kunagi ja meil sai aastawahetusel kombeks uus raamat kalender muretseda kust sai mõndagi väga huwitawat teada, küll ajaloost või tehnikast ja teadusest. Muud raamatud ei olnud rahalise kitsikuse tõttu võimalik saada. Säält siis sõrdesime aasta numbreid ja enese wanust tulewikuga arwestades. Aasta 2000 oli siis, oi kui kaugel ja leidsime, et on võimalik ka nii kaua elada küll. Neh nüüd on aeg käes ja pole puudu rohkem kui karwa sõrd weel. Aeg on võtnud mulla põue nii paljusi, küll lähedasi kui kaugeid. Ei ole oma teha kellegil. Küll on kiired olnd need ära elatud aastad. Ikka ebaõnnestumiste ja raskustega võideldes. Aga huwitaw on küll, kui tagasi waatad. Oli alles kewade algus ja suwised elamused ees. Alles sai seltsimaja ümberd lehti ja prahti koristatud ja mõtteid mõlgutatud suwiste ettewõtmiste üle. Mittu aastat on möödunud kui tekkis idee kewadel Kassaris laata teha. Läks korra siis ja on iga aasta õnneks läind ja nüüd on mõte nii omaks võetud ja nähtawasti on see aeg nii äriõnnelik olewad et tänawu oli ühel ja samal ajal, kui meil, mitmel pool oma laadad. Olime esimesed kes korraldasime esemete loterii, kust sai natuke raha, et mõnda projekti lasta teha. Kui

selle Seltsimaja üle sai mõtteid mõlgutatud, siis polnd selleks kuigi häid eeldusi, sest rahvast on see kõrwal. Aga et midagi ikkagi oleks, ehk küll maja oli seisukorras mis tarwitas raha, ning talgute korras midagi kaaluvad teha, ei olnd ka lootust. Alustasime siiski talgutega niipalju kui sai asi ikka arenes. Tuge ja toetusi tuli. Nüüd aga on uus kattus peal. Pool maja seest korras. Uksed aknad ees. Elekter nagu nõutud. Kui saaks saali ka korda, kus praegu ka juba kangasteljed lõksuwad. Teha on weel paljugi, aga mis tehtud, seda wesi ära ei wii ega aeg ei riku. Seda kõike on wõimaldanud see, et sent mis saadud on otstarbekald ja hoolikald paika pandud. Juhatus on ennastsalgawalt eest wedanud. Siis on abi saanud enese kaskelt, wõi wõimude ja walitsuse poolt. Oleks see maja jah mõisas olewad, küll siis oleks elu. Mõõdunud suwi oli Kassaris igasugu kogunemiste ja kokkutulekute rikas. Koguni rajooni laulupäew oli siin ära. Ehk küll ilmad nii üli palawad olid, aga eks awar loodus ja wärske õhk ja meri tõi rahvast kokku. Ega me keegi isiklikult jõukamaks ole saanud küll, aga seda kiitust et siin nii kena ja inimesed lahked ja ausad, eks see on ka midagi. Kass ka lööb nurru kui teda silitad. Kiitus ka loob hea tuju ja rõõmsa meele meile, neil ei maksa see midagi öelda. Aeg läheb oma rada. Uued inimesed sünniwad ja kaswawad, eest wiiakse kes warem wõi hiljem mulla põue. Tulewik on noorte päralt. Uus aasta tuhat on ees, oi kui kaugel. Minul ka on nii et:

Ring saab täis ja aeg saab otsa
Hing saab rippuda niidi otsas.

“Meil aiaäärne tänavas, kui armas oli see ...”

Merike Niimann

Oma esiemade ja vaarvanaemade kunsti oleme unustamas. Uuel ajal uued asjad ja poest on võimalik osta kõike ... , aga mitte päris, ka mitte käsitöö õppimist-tegemist. Palju on tahtmist ja huvi. Küünlakuul hakkasidki nõelad, vardad, soad ja süstikud vilkalt liikuma. Piimjatest jäälilledest akendel, kuldkollastest käokaatsadest nurmel, kuumadest kividest rannal, punapõsksest õhetavast sügisest on taas saanud tali. Erineva meele ja nobedate näppude all on valmimas hulga esemeid. Iga näputäis niiti, iga vardatäis villast, iga kootud triip on mälestus kodust.

Ise me ilu tegijad – rõõmu kalli nautijad!

Aina Kase

Heli Koolmeister

Heli Tuisk

Hiivi-Liivi Mugamäe

Leonora Kääramees

Linda Tikk

Merike Niimann

Reet Kääramees

Tiiu Kopli

Ulvi Mets

Ülle Lorits

Kangasteljed laenutasid:

Salme Koor

Leonora Kääramees

Albert Mäns

Jõuga ja nõuga olid abiks:

Kaspar Leivat

Albert Mäns

Juhendaja Tiiu Valdma.

Üritust toetas Eesti Vabariigi Kultuuriministeerium.

Lepa Anna.

Heli Tuisk

19. septembri keskpäevaks oli Kassari seltsimajja kogunenud kenake hulk rahvast, kellel enamikul näpu vahel lilleõied ja käes taldrik suupistetega. Seks puhuks oli ka Eesti riigilipp vardasse tõmmatud, külalisi oli koolilastest kolmanda nooruseni. Algas Lepa Anna 105-nda sünniaastapäeva tähistamine. Stendidel oli palju pilte Annast ja tema untsantsakatest. Laval ilutses Annast maalitud portree, mille ümbrus oli kaunistatud hulganisti lilledega. Sünnipäeva hommikul paistis suvine päike, küllap on Anna seal kõrgustes oma huumorimeelega nendegi poolehoiu võitnud. Pean tunnistama, et

mina isiklikult Annat ei mäleta, aga tema eluteest pajatas Tiiu Kopli, kellel olid Annaga tihedad sidemed. Oli ta hoidnud Tiiu lapsi ja olnud ka esimene soolaleivaline uues kodus. Meenutati Anna lahket südant ja naljakaid juhtumisi.

Jalutanud kord Tiiu kodu poole (Anna juures korteris), kui kuuleb kedagi mitmeid kordi hüüdvat: "Tiiu, Tiiu!" Vaatab Tiiu ringi äi pole miskit näha, jällegi kordub "Tiiu, Tiiu". Nüüd leiab Tiiu hüüdja, kartulipõllul lükatakse varred laiali ja sealt pistab pea välja Anna. "Tiiu, ütle va nendele untsantsakatele, et nad ää läheksid, ma juba siin vauvahel kolm und ää magand!" Saanudki Tiiu untsantsakad ära, öeldes, et Anna ei tule täna koju. Kartulivagude vahelt naasnud Anna ütles: "Mol sää! magamisest kondid kanged, viskan õige voodisse küliti."

Ka oli Anna tuntud-teatud kosjamoor, olevat ta paari pannud 7,5 ühise elutee käijat. Anna kirjutatud luuletuse Viuu ja Aivo ühise elutee alguseks luges Viuu Adamka. Jätkas Anu Hülgl Madli Morelli luuletusega "Lepa Anna mälestuseks"

Meenutused meenutatud, asus Tiia Korv ette lugema naljavõistlusele tulnud töid, mis suu-

resti olid seotud Lepa Annaga. Iga osavõtja sai Anna väärse kingituse ja tänukirja.

Vast kõige oodatum oli LEPA ANNA SUKASÄÄRE FONDI loomine Kassari saare arenguks. Fond on Rahvuskultuuri üks alafondidest. Esimese annetuse sukasääre tegi Kassari Haridusseltsi nimel Merike Niimann. Nüüd oli sukasäär avatud ka teis-

tele annetajatele.

Noh ja mis sünnipäev see ilma peolauata on! Vahepeal oligi õue kaetud pikk laud erinevate suupistetega. Nii sain minagi esimest korda maitsta Lepa Anna kække, mille retsept ehk patent sai läbi Lepa Anna Sukasääre Fondi Vetsi tallile antud. Sai ka ää proovitud tralla.

Peale kosutavat kõhutäit läksime Anna viimsele puhkepaigale Kassari surnuaeda. Katsime Anna kalmu kaunite lillede ja soojade soovidega. Laulime ühiselt Kassarimaa laulu, mida Anna polnud veel kuulnudki. Soojad meenutused lausus poetess Ave Alavainu. Nii nagu eestlastele kombeks, laulsime lõpetuseks "Mu isamaa armas, kus sündinud ma ..."

Küll oleks hea, kui ka minu 105-ndal sünnipäeval oleks nii palju rahvast kui Anna 105-ndal sünnipäeval. Olgu tal seal üleval hea meite peale vaadata ja väsimatut huumorimeelt meie kõigi poolt.

Oh kadakaid, oh karjamaid ja Sääretirbil kõndijaid!

Merike Niimann

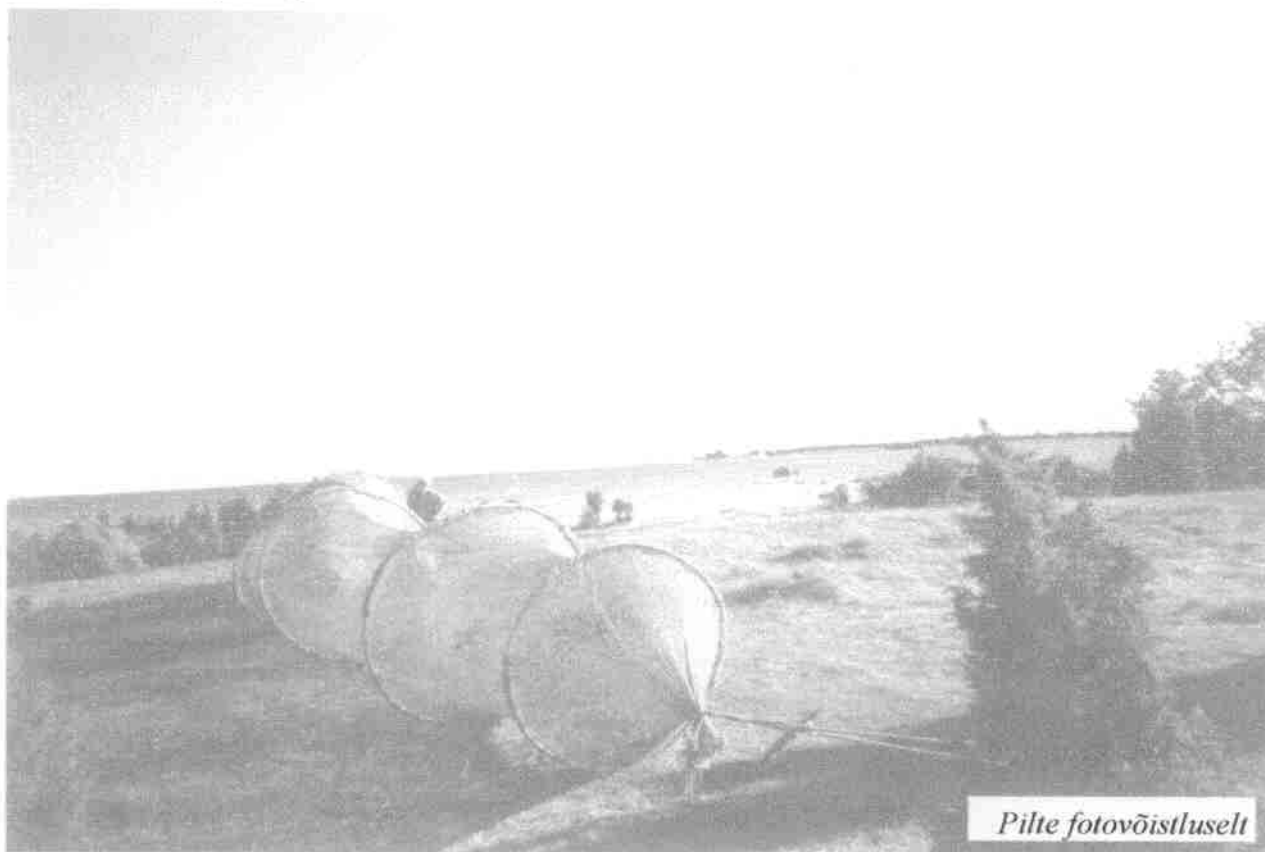
... fotokonkursile laekus 64 tööd 22-lt autorilt. Töid hindasid Margit Karras, Teet Kitkas ja Aivar Lorits.

I grupp – kuni 14. aastaste vanuseklassis osales kolm tööd.

I koht foto "Saare saaga", autor Kaja Tuisk

II koht "Kalamehed", autor Juhan Saaring

III koht jäi välja andmata.

Pilte fotovõistluselt

II grupp 15.-18. aastasi osavõtjaid oli üks ja kohti välja ei jagatud. Ainukest osavõtjat Helen Põllot premeeriti ergutusauhinna.

III grupp 19.-40. aastaste vanuseklassis osales 33 tööd üheksalt autorilt.

I koht "Suvepäike", autor Marju Hadje

II koht seeria "Orjaku sadama elu", autorid Maie ja Toomas Vikerpuur

III koht anti välja seeriale "Kassariotsa kalasadama ots", autor Merit Vaim ja fotole "Lendu", autor Maie Vikerpuur.

IV grupp 41 ja vanemad osales 27 tööd samuti üheksalt autorilt.

I koht "Ootus", autor Merike Niimann"

II koht "Kassari kevad", autor Linda Tikk

III koht "Tahan ka pilve peale", autor Tiiu Kopli ja
"Dessant", autor Urmas Selirand.

Pilte fotovõistluselt

Äramärkimist leidis üksikpildina foto "Küpsemine", autoriks Helgi Põllo.

Biosfääri Kaitseala Hiiumaa Keskuse poolt välja pandud eriauhinna sai seeria "Orjaku sadama elu"

Laadapäeval olid fotod kõigile vaadata ja hinnata. Suurima poolehoidu võitis foto "Hommik", autor Maie Vikerpuur.

Tore, et võistlusele palju fotosid esitati, kuid siiski rohkem ootasime meie saare laste ja noorte osavõttu. Meie ümber on palju tavapärast, uudset ja huvipakkuvat! Jäädvustame seda!

KASSARI ON SUUREM KUI HIIUMAA **(vaadates turismi seisukohast)**

Õnneks on aru saadud ka kõrgemalt poolt, et maaturism on üks põllumajanduse alternatiivharusid ja on asunud seda ka toetama. Kevadel Eesti Turismiameti poolt korraldatud küsimustiku alusel moodustati maamajutuse pakkujate andmebaas. Nende hulgast valisid Euroopa Liidu Phare DERTAELUP – projekt ja Eesti Põllumajandusministeerium välja 167 maaturismi majutusteenuse pakkujat, kellel väljastati ankeedid osalemissoovi avaldamiseks kahel koolituskursusel: baas- ja tasemekursus.

Kuna kursulase arv oli piiratud, mõlemal kursusel 24 osalejat, siis seda üllatavam oli hiidlast suur osalusprotsent. Baaskursusel, mis toimus 20.-21. oktoobrini Veski-Silla motellis Türil, osa-

les 4 hiidlast: Aime Mägi Nõmme puhkemajast, Tarmo Suuster Hausmalt, Ester Tammis "Vetsi Tallist" ja Margit Karras Mäeotsa talust. Nagu näha osales ka Kassari saar selles ettevõtmises väga oluliselt – 50% Hiiumaa esindajatest oli siit. Aga veel paremaks läheb.

Kui baaskursus oli mõeldud algajatele, siis tasemekursusel osales juba tõelisi "vanameistreid turisminduses." Jällegi 24 osavõtjat ja neist seekord Hiiumaalt 5 ning Saaremaalt mitte ühtegi. Hiidlaste osakaal oli teiste maakondadega võrreldes nii suur, et meiega arvestati pea igal sammul – nii toimumiskohtade, majutamiste kui algus- ja lõpuaegade valikul. Kursus toimus tsüklitena 28. oktoobrist 27. novembrini 1999. Kui kursuse esimesel päeval püüti osalejate asukohad Eestimaa kaardile märkida, jäi Kassari saar liiga väikeseks, kuna viiest kolm Hiiumaa esindajat olid just siit. Osalesid siis sellel kursusel Ants Karpa, Ester Tammis ja Margit Karras Kassarist ning Anu-Maie Jõgi Kõpust Pihla talust ja Peedu Harjak Kärblast Nuutri Hotellist.

Tasemekursus oli väga inforikas ja huvitavate teemavalikutega. Kahjuks ei jõutud aja-puudusel kõike põhjalikult läbida ja ka mõni õppejõud ei olnud tasemel, kuid kõik see ei vähendanud meie õpihimu.

Tegelikult olid need mõlemad kursused tõeliselt head ja seda eelkõige kogemuste ning kindluse saamiseks – kuidas teevad teised ja mida teen mina valesti või hoopiski paremini. Nägime palju erinevaid maamajutusettevõtteid ja analüüsisime neid ühiselt kogu kursusega. Siin oli muidugi hiidlastel jälle suur edumaa, kuna kõik Hiiumaa majutusettevõtted on vastava komisjoni poolt atesteeritud, mujal kõigub see 10%-20% ringis. Nii oskasime rohkem jälgida ja näha kui teised ning anda ka omalt poolt nõu ühe või teise probleemi lahendamiseks.

Kõik kursuste erinevad etapid toimusid Eestimaa erinevais paigus. Alustasime baaskursusega Türil, seejärel tasemekursus Võrumaal Arossa talus, siis Ruunavere hotellis Rapla- maal ja lõpuks Valges Hotellis Häädemeestel. Lisaks kaks õppeekskursiooni Läänemaa ja Võrumaa turismitaludesse. See kõik oli kursuste praktiline külg, mis andis julgust – oleme õigel teel! Teoreetilise osana saime hommikust õhtuni loengusaalides istudes infot turunduse põhialustest, ettevõtte põhjalikust analüüsist, eesmärkide seadmistest, elluviimistest, toote arendusest, hinnakujundusest, koostöövormidest, suhtekorraldusest, müügisuhtlemisest ja paljust muust. Kui õppeekskursioonid sisendasid kindlustunnet, siis teoreetiline õppus pani tõsisemalt mõtlema ja seda mõtlemisainet jätkub kauemakski.

Kursus lõppes kursusetööga – kirjutada oma ettevõtte turundusplaan. Aga nii mahuka töö kirjutamiseks jäi aega kahjuks väheks, kuid ära nad tehti ja ka kaitsti komisjoni ees. Läbi ei kukkunud õnneks keegi ja ühe Kassari majutusteenuse pakkuja turundusplaan paluti koguni näitlikuks õppematerjaliks Olustvere Kõrgema Põllumajanduskooli turismiala õppuritele. Kõik lõpetajad said Phare DERTAELUP – projekti ja EV Põllumajandusministeeriumi tunnistuse maamajutusettevõtete turunduskursuse lõpetamise kohta. Ja kindlasti ka teadmise enda jaoks, et edukaks tegevuseks tuleb õppida ja see kõik oli alles algus.

Selleks, et taolised projektid jätkuksid ja neis saaksid osaleda kõik soovijad, on astutud juba olulisi samme. Nii otsustati 29. novembril Tallinnas luua Eesti Maaturismi Organisatsioon, mille põhitegevuseks on igakülgne koolituste korraldamine. Loodame, et üleriigilise algatusgrupi ettepanekut toetab ka Vabariigi Valitsus ning peale Phare – projekti rahade leitakse ka riiklikke finantseerimisvõimalusi. See tagaks maaturismi arenemise kvaliteedi suunas nii, nagu mujal maailmas.

Jõudu ja jaksu kõigile edaspidiseks!

Kursuse lõpetajate nimel Margit Mäeotsa talust.

"Julge hundi rind on rasvane"

Heli Tuisk

... nii ütleb eesti vanasõna ja nii võin öelda ka enda kohta nüüd, kus Lapimaa reis on seljaga. Osalesin "Euroopa Noored" programmis, mille raames toimus õppevisiit 2-9. oktoobri 1999 Soomes Lapimaal, Inaris. Osalejad olid Soomest, Lätist, Rumeeniast, Sloveeniast, Saksamaalt, Itaaliast, Kreekast, Türgist, Portugalist, mina esindasin Eestit. Olime oma riigi ääremaadest erinevate mittetulundusühingute liikmed.

Noh kui ikka lastakse maamats suurlinna udusse, siis võib oodata seiklusi! Nii suutsingi Helsingi lennujaamas ära eksida. Tuli esimest korda oma keelepaelad valla päästa. Rõõm oli suur kui minust aru saadi ja mina abi sain. Jätkus lennureis Helsingi - Ivalo, lennujaamas juba piilusin ringi, kes küll võiks tulla samale SSV (lühilõppevisiit). Uudishimu sai lahenduse alles Ivalo lennujaamas, kus meil vastas oldi. Nüüd tekkis probleem, kellega mis keeles rääkida. Leppisime kokku, et räägime ainult inglise keeles.

Ette olime valmistanud ka igaüks oma töödest-tegemistest kokkuvõtte. Nende esitamiseks kulus meil suisa kolm öhtut. Kõikidel oli nii palju rääkida ja küsimusi esitada. Päeval liikusime ringi Lapimaa looduses, külastasime põhjapõdrafarmi, Saami muuseumi, tutvustati Nellinpää külaprojekti, väljasõit laiule, külastasime Vene piiri.

Õhtuti oli meile saun soojaks koetud ja tõsi mis tõsi, igal korral sai ka külma järve sulp-satud, vahel lausa mitmed korrad. Peale sauna tundsi end vabalt puhkenurgas või mäh-gides. Mina tuletasin Sloveenia tüdrukuga meelde lauatennist. Kamina ees vestlesime maast ja ilmast ning esitasime küsimusi. Nii sai vesteldud tihtipeale 3-4 ni öösel. Lisaks laulis iga maa osaleja omal valikul mingi laulu. Päril harjumatu oli kõrvadele kuulata Kyp-rose laulu, mis meenutas mulle Kassari kinos vaadatud India filmide laule. Portugali poisile oli ime esimene lumi, hea oli vaadata, kui palju rõõmu võib pakkuda meile nii tavaline vaatepilt. Sama võib mõelda tema, kui mina satuks kunagi Portugali.

Meie nädal möödus kui linnutiivul. Vahetasime aadresse ja kontaktandmeid, pidasime plaani organiseerida uusi kohtumisi. Ka peaks meie reisirist olema tehtud Internetis kodulehekül, kuid ma pole külastanud ja kinnitust saanud.

Saabudes Tallinna ja liikudes poes teadsin, et olen Eestis, aga kõrvad kuulsid millegipä-

rast inglisekeelseid sõnu. Ei ole paremat keelepraktikat kui minna korraks võõrsile. Juhtus ka nii, et tahtsin teada, kuidas on inglise keeles mingi sõna ja pöördusin kõrvalistuja poole ning pettumuseks pidin tõdema, et kõrvalt ei saa mingit abi ja peab ise toime tulema.

Leidsin kinnitust "Võõrsil on hea, aga kodus on veelgi parem".

Teated

Seltsimajas on võimalik kangast kududa E ja K kl. 9-19-ni. Muul ajal kokkuleppel Heliga. Villasel lõimel kudumine 30.– meeter. Linasel lõimel kudumine 15.– meeter. Hind sisaldab nii käärimist kui soastamist.

Uuel aastal on plaanis korraldada **mõnepäevane klaasvitraažide tegemise õpetus**. Selle tarbeks ootame kõigilt, kellel ülearu või kasutamata KOLLASEST, PUNASEST, SINISEST klaasist esemeid või kilde, aga samuti ka IGASUGUST VÄRVI MATTKLAASIST esemeid või kilde. Klaasmaterjal palun võimalusel toimetada jaanuarikuu jooksul seltsimajja. Info tel. 97222

Lähemal ja kaugemal ajal, JÄLGI REKLAAMI, on veel kavas läbi viia õpetused:

A. Klaasvitraaži valmistamine

Osavõtja, varu omaile klaasikilde!

B. Keraamika

C. Siidimaal

Osavõtja, varu endale ese(med), millele maalid. Need on saadaval Kärklas Põllu tn. 2 "Kunstika" kaupluses

Soovitavad mõõdud, kuna raamid on sellise suurusega:

- 45 X 140 cm
- 45 X 160 cm
- 35 X 130 cm
- 90 X 90 cm
- 75 X 75 cm

D. Viltimine

Osavõtja, varu heiet ja silmapesuseepi.

E. Portselani maalimine

Osavõtja, varu endale nõu(d), mida tahad kaunistada. Jällegi aitab kauplus "Kunstika", kus saadaval valged tassid hinnaga 20-40 EEK ja tassid-taldrikud 35-60 EEK tükk.

Seltsimajas avatud näitus **"Käterätik kui ilu- ja tarbeese läbi sajandi."**

E ja K kl. 9-19-ni, muul ajal kokkuleppel Heliga tel. 97-222 või 97-176.

Uut aastatuhandet on kassarlastel võimalik vastu võtta "Vetsi Tallis." Selleks puhuks on jäetud üks saal. Pidu algab kell 21.00. Pilet täiskasvanule 100.-, lapsele 15 k.a. 40.-. Hinnas sisaldub õhtusöök, elav muusika, ilutulestik, tervisenaps. Piletid saab "Vetsi Talli" perenaiselt.

**Tänuavaldus
Lp. Linda Kersen!**

**Täname Sind, et oled aidanud
meie saart puhtana hoida!
Jälle jõuluõine tähesära
helgib üle Eestimaa.
Toogu see su südamesse
rahu, õnne, jõudu lõpmata!**

Täname annetajaid:

Elmi, Maarika

Eomois, T

Hiiu-maa Muuseum

Hiiu Tours Consulting

Kase, Aina

Kask, Kalju

Kopli, Tiiu

Kudina, A

Kohtla-Järve Lasteraamatukogu

Leivat, Kaspar

Lindre, Terje

Lorits, Ülle

a/s Luigepere

Lõoke, Tiiu

o/ü Magnus

Niimann, Tõnis

Noodla, U

o/ü Pildikoda

Pilisner, A

Pärn, J

Saar, Jaak

Sadul, Evi

Sikk, Toomas

Steinberg, Silvi

Tammik, ANNA

Teinmaa, Külli

Tsirit, Urve

Türnpu, Ly

Vaim, Ruth

Varik, Maris

Vaska, U

Visnapuu, E

o/ü Volde

Vähejaus, Lehte

Mõisa Poes maikuust alates

- ajalehed, ajakirjad, kalendrid,
ümbrikud, margid, postkaardid,
ristsõnad ja loteriipiletid
- ajakirjanduse tellimine
- elektri-, telefoni ja maamaksu vastuvõtt
- postipakkide väljastamine
- postipakkide järelmaksu vastuvõtt

Otse koju kätte kirjakandjalt Maimu Kruusilt

- postkaardid, kalendrid, margid, ümbrikud
- ajakirjanduse tellimine
- elektri-, telefoni-, maamaksu vastuvõtt
- postipakkide järelmaksu vastuvõtt.

Nittim Linda mälestused.

Teine osa.

Lisan veel mõningaid mälestusi enda koolipõlvest ja mõned naljalood Kassari vanema-põlve inimestest.

Esimese Ilmasõja alguses 1914. a läksin esimest aastat Kassari algkooli. Siis oli Vene riigis ja ka meil Eestimaal tsaariaeg. Keisri Nikolai II ja keisriproua Maria suured pildid olid klassi seintel. Oli üks ainus klassiruum kolme õppeklassiga, poisid istusid uksest tulles paremal, tüdrukud vasakul pool. Poistel-tüdrukutel omavahelist läbikäimist ei olnud. Esimeses reas istusid kolmanda klassi lapsed, keskmises teise ja esimese klassi jõnglased viimases. Suuremad väiksematega tegemist ei teinud ja esimese klassi laps ei tohtinud seistagi nende pingi otsa kohal. Ka riietusruumis ei võinud I klassi jõnglane oma "jäkit" riidevarna panna, need pidid kodust tooma naelad ja lööma krohvseina, mis oli isegi kunst, kuna krohv pudes laiali. Esimese klassi õpetajaks oli üks noor Kärkla tüdruk, kes ise oli kuus klassi lõpetanud, ta ei osanud ise ja ei osanud ka õpetada, mina tegin õigekirja vigu veel kolmandas klassis. Õppeained peale usuõpetuse ja eesti keele olid kõik venekeelsed. Enamus õpilastest jäid ju selle kolme klassi haridusega, seega oli nende haridustase üpris kehv. Eks hiljem elu õpetas. 1917. a. tuli revolutsioon, tsaari pildid võeti maha, pandi Kerenski, jälle võeti maha. Saksa ajal ei olnud "seina kaunistusi". Siis tuli Vene sõjavägi Hiiumaale, laager oli Suuremõisas. Majandusjuhataja oli eestlane, majori aukraadis, käskis isal kapsaid kasvatada ja sõjaväele müüa. Nii siis pandigi suur "plaatstarm" kapsaid põllule, meie lapsed muudkui rohisime, kastsime, tapsime usse ... Sügisel tulid soldatid suurte plaanvankritega kapsaid viima. See oli Kerenski ajal. Maksti Kerenski rahaga. Kerenski raha oli kangas, nagu riidekanga pakid, 20-, 10-, 5 – rublalised kangad, võis mõõta tollipulgaga. Isa sai kapsaste eest ka mitme värvilise kanga juppe, ma ei mäleta mis need kapsad maksid, aga ma nägin neid, olid täiesti riidekanga moodi. See major oli isale öelnud, et ärge seda raha hoidke, see kaotab varsti maksvuse. Isa läks siis teine päev Käina poodi ja tõi terve kanga (ca 100 küünart) kollast puuvilla riiet ja neist siis ema õmbles meeste pesu ja voodipesu, neid oli aga väga raske pesta. Aga hea, et sedagi oli, sest hiljem ei olnud kuskilt riiet saada.

Oli igasuguseid valitsusi, venelasi, sakslasi, kuid nälga ei olnud, talumehed peitsid oma viljad ära, käisid küll otsimas ja anti kāske. Vili tuli ära peita ja elasime üle.

Vennad Priidu ja Jüri olid mõlemad I Ilmasõjas, eesrindel, aga Jumala abiga tulid eluga tagasi, ei saanud haavatagi. Siis tuli Vabadussõda, jälle aeti poisid rindele, Priidu oli Narva all ja Jüri Võnnu all sakslaste vastas, sealt pääsesid mõlemad vigastusteta. Jagati mõisa maid, hakkasid asunikeks.

Vanavanematest mul mingit mälestust ei ole, kõik neli vanaisa-vanaema olid enne minu sündimist juba surnud. Tädi on mul mõnda juhtumeid ja naljalugusi jutustanud. Üks Niksu Kustase ja Mari lugu. Ühel Jõululaupäeva õhtul Kassari kabelis. Mari kabeli sees, aga Kustas eeskojas ajab valju juttu, eks tal onud juba väikesed õlled sees. Mari trügib rahva vahelt läbi, virutab Kustasele hirmsa plaksuga kõrvkiilu: "Mis asja sa latrad siin, kas sa, kurat, kuulad Jumala sõna!" Kord sügisel, kui meri "ajab üle". Niksu õue vett täis, vesi tuli ka tuppa ja lambalauta. Toas peenemast säärest vett. Mari istub voodis, hüüab Kustast: "Kustas, mine too uhi tuppa! Kustas tuleb, lammas süles: Kuhu ma ta panen?" "Pane laua peale." Kustas paneb lamba laua peale, toob sülega heinu ka ette. "Kustas, pane kell seisma!" "Miks ma kella seisma panen? Mari: "Vat kui kell hakkab lööma, vana uhi kohkub ja kui põrub ää!" Hommikuks oli meri taganenud ja Kustas viis lamba lauta.

Mari rääkis kord meie toas, kui palju ta sööb: "Hommikul lõikan terve leiva pealt tüki, (leib kaalus ca 10 naela = 4 kilo) ikka viilakas viilaka järel ja õhtuks on leib otsas." Kevadel kui kanad munema hakkavad, tema sööb 20 muna korraga ära: "Noh, mis sest süüa, kaks

korda saad ühest munast hammustada ja otsas ongi, kui tulevad värsked räimed, tema praeb 3 pannitäit, 20 silku panni peal, 60 silku korraga ei ole kuigi palju ära süüa.” Ise oli väikest kasvu ja kõhnavõitu. Mari kodus kangaid, kirjuid ja ühevärvilisi, külanaiastele ka sukki, sokke, sellega teenis elatist. Aga taktitunnet Maril ei olnud. Kord kevadel läks Mari naabri neljaaastane poiss merele “kärri” tegema, jää oli habras, murdus ja poiss uppus. Naabrid muidugi läksid neile, et emale kahetsust avaldada ja kurvale sündmusele kaasa elada. Tulnud Mari ka sinna: “Jah, nuta, nuta, ma tean, et sul on kahju. Minu põrsas suri ka ära, mul oli nii hirmus kahju.” “Ära sina tule siia oma põrsa jutuga, mul on laps surnud!”, saatis lapse ema ta minema. “Vat kui suureline ise!” Mari ise oli väikest kasvu, veidi kõveras, kõhnukene.

Kui saksad veel mõisas elasid, oli sigade karjuseks “Sigade Aadu”. Seitsmeaastase poisikesena oli lassinud sead “paha peale” ja valitseja lõõnud Aadule suure jämeda kepiga pähe, sellest jäigi Aadule seitsmeaastase lapse mõistus. Kord saatnud teonaised Aadu kella vaatama, küsinud: “Kas sa kella tunned?” Aadu: “Jah, tunnen küll.” Aadu tulnud tagasi. “Noh, mis see kell oli?” “Suur seier oli nelja peal, ma pole vehest vaatand!” Aadu käis meil iga kesknädal prouale võid viimas. Meil oli esimene koorelahutaja ja tehti “rõõsa koore” võid, see oli parem hapukoore võist. Mõisaproua saatis Aadu meilt võid ostma, see maitstes prouale ja pärast käis Aadu meilt iga kolmapäeval võid viimas. Panime Aadu ise võid tegema, Aadu tegi heameelega ja ise ajas mõnusat juttu. Kord rääkis: “Täna mõisapere oli keetnud liha, kapsaid ja kaalikaid, kui mina sööma läksin, oli kõik liha ära söödud, ainult kapsad olid järel, mul süda sai täis, ainult seened olid, neid pakuti, läksin keldri, lükasin seenetünni kummuli ja trampisin otsas ka!” Kui mõisad jagati sõjast osavõtjate vahel, tekkis nn asuniku seisus, jäi ka Aadu mõisa edasi nn jooksupoisiks igale asunikule kellel vaja ja Aadu elas surmani mõisas ja maeti ka parunite ritta Kassari surnuaiale.

Laisna silla ehitusest.

Alguse saanud sellest. Kord tahtnud Kassari parun Eduard von Stackelberg Haapsallu sõita. Kaubelnud ühe kaluri oma paadiga teda viima. Ilm oli ilus ja mehed astusid “Ligemasuust” paati, kuid varsti läks ilm pilve ja merele langes nii paks udu, et rahvaütluse järgi “ei näe sõrme suhu pista!” Hanikatsi ja Saarnaki saared ei paistnud üldse ja paadimees ei teadnud kuidagi kurssi võtta. Ekselnud siis selle päeva ja öö. Teinepäev sama lugu. Teise päeva õhtu poole hakanud ilm selginema ning Hanikatsi saar paistma. Sõudnud saarele. Parunil kõht hirmus tühi. Liisul olnud parajasti “terved tuhlid” tulelt võetud ja ise küpsetatud värsked räimi pahla peal ahjusuus. Mehed hakanud sööma, silgud varsti otsas. “Liisu, too silku!” “Ooda, ma küpseta!” “Oh, pole vaja üldse küpseta, peaasi kui aga pahlaauk sees on!” Peale selle oli parun lasknud oma kokal mitu korda “Hanikatsi toitu” teha, et nii head toitu pole ükski saks veel enne söönud kui küpsesilgud ja “terved tuhlid.”

Parun olla siis otsustanud, Kassari – Vaemla vahele tuleb ehitada sild, et kuiva jalaga Vaemla saada. Kutsutud maamõõtjad, veeloodijad, otsiti madalamaid kohti, seepärast ongi sild vinka-võnka, et mereteed oleks kergem täita. Kõige alla pandud noored kased ja jämed kaseoksad, okste peale raudkivid, kivide peale paekivid, mida veeti Kassarist Prassi otsast, siis kruus ja kõige peale liiv. Siis jagati Kassari talumeeste vahel sild lõikudeks ja loositi välja, iga talu sai teatud osa silla tegemiseks. Kuna vilja oli alati vähe ja söödi aganaleiba, siis antud iga talule mõisaaidast rukkivilja ja ka kartuliseemet. Nii tulid Kassarisse esimesed kartulid. Tohtinud ainult maitseks, toobi osa kartuleid keeta, teised pidi kevadel põllule maha panema. Talumehed ei ole tahtnud neid kuidagi maha panna, sest vilja alla oli maa mõeldud.

Tammiku Villem söönud kõik seemnekartulid ära. Selle eest saanud mõisas 15 kepihoo pi. Mõisas pandud Villemile sõnad suhu, et talumeestele selgitada, tasub küll viljapõllule

kartuleid panna. Kui kartuleid sõöd kõhu täis, ei taha aganaleiba enam üldse süüa. Nii hakatud siis kartuleid igas peres kasvatama.

Hanikatsis ja Saarnaki saarel olevat siis juba hulgem kartuliseemet mandrilt toodud ja sealtki saadud kartuliseemet laenata ja sügisel tagasi anda.

Teine ühendus oli peale Õunaku lahe ka Käina laht, mis läks Simmuna Jüri juurest otse Käina, see oli hoopis madalam veetee, aga lahes oli palju allikaid, nii pidi teed tundma, et allikatesse ei astunud.

Siis oli Kassaris oma vald ja kuulus Pühalepa kihelkonna alla. Õunaku laht oli hoopis käidavam. Naistel pidi alati olema sukavarda kott kaenla all kui käisid kas laidudel loomi ajamas või Soometsa heinale. Metsas käidi hobusega ja peremees üksi istus vankril, seal olid ju kolme päeva või nädalane toidumoon, tööriistad, käi ja tekid magamiseks. Kui vihma sadanud, magati laos otsas maa peal, sületäis rohtu all ja tekid peal. Sääski oli väga palju, eriti öösel, pidid olema hästi kaetud, muidu sõid öösel silmad puhta paiste. Kassari soohainamaad olid jagatud siiludeks, neli siilakat igas peres. Meil oli üks siilakas veel Muda metsas, seal heinal ei käidud, oli liiga kaugel ja metsa kasvanud, sealt toodi talvel küttepuid. Soometsa siilud olid versta pikkused ja 5 sülda laiad. Igal siilul 2-3 kilomeetrit vahet, see oli mõisniku poolt mõeldud, et kõik saaks võrdselt.

Nii olid ka Kassari põllud mitmeks siiluks jagatud. Laasi põld olnud ka neljas kohas. Sääremäelt kuni Paladekopli küalani, "Jürnatsu", "Antsu", "Laasi", "Hindri", kuna uuesti jälle samamoodi teine ja kolmas siilakas. Kui mõisnikud hakkasid talukohti talumeestele müüma, kutsuti maamõõtjad ja mõõdeti talud ühte põllumaa tükki, karjamaad aga kes Vesimaale, kes laidude peale. Kuna laidude ja maismaa vahel oli vesi, sügiseti üle põlve, siis tuli neil loomaajajatel samuti "sabad" kaela siduda, merest läbi nii hommikul kui õhtul, sukavarras ikka näpu vahel.

Salaviina vedu oli Kassaris kuni esimese ilmasõjani. Veeti Saksamaalt, rahva keeli "Mäevlist", vististi Meemelist. Neid viinavedajaid oli vist 10-15 peret, kellel olid suured paadid, veeti peamiselt piiritust, rahva keeli 100° kanget, eks ta 90° võis olla, tembitud ikka pooleks veega. "Mäeküla kõrts" olnud praegu Kassari rahvamaja kohal. Kui Jumal ehitab kiriku, siis kurat ehitab sinnasamasse ka kõrtsi.

Kõrtsis müüdud viina pooleks veega, krõbekangemat ja ka puhast piiritust. Pühapäeval peale kirikut olnud kõrts ikka rahvast täis ja lõbu laialt. Kassari kõster olnud Toksu Andrus, tema naine Liisu, käinud alati kabelis kaasas Andruse viisi hoidmas. Kuna mees ei pidanud viisi, siis Liisu oli alati esimene "tiiskant", kelle järele naised kaasa laulsid.

Ühel pühapäeval kiitnud Andrus, et temal on nii palju peeru, et võib Vene hümni "Bože, tsarja hrani" otsast lõpuni kaasa teha. Veetud toobi viina peale kihla. Liisu laulab ees ja publik tagant järele. Andrus paugutab nagu trummimees kõik taktid kaasa, aga just viimase sõna juures lõpnud Andrusel pauk otsa, proovib ja ähib, aga ei tule rohkem. Andrus siis hüüdnud "Liisu! Laena peeru!" ja Liisu pannud igavese valju "kärtsaka." Kihlvedu oli võidetud ja toop viina rahvaga koos joodud, rahvas ainult imestanud, kuidas Liisul see mürts ikka kohe käepärast võtta olnud. Liisu olnud ise ka kõva viinavõtja ja tuikunud Andruse käekõrval koju, ikka mitu korda kukkunud, mees jälle upitanud ta üles, aga kord üsna Toksu lähedal Liisu kukkunud pikali ja hüüdnud Andrusele: "Ära sa nüüd tule mind upitama, Jumal tänatud, nüüd olen ometi koju asemele jõudnud!"

Kuna Kassari viinajoomine ulatus ka Vene kroonu kõrva, pandi sinna ka rannavalve sisse. Renditi Tamme Villemi käest krunt ja ehitati kordon, rahvas kutsus kardon. Keda kätte saadi, konfiskeeriti viin ja paat, mees ise aga üheks aastaks Tallinna vangimajja. Jäid mõnedki vahele. Veo Maunus, Veo talu peremees jäi samuti, karistus 1 aasta türmi. Maunusel polnud aega ega tahtmist vangi minna, pettis Vene kroonut sellega, et kauples ühe vana va-

ba mehe oma eest, andis oma passi ja vanamees läks hea meelega, kuna mehed, kes oma aasta ära olid istunud, kiitsid, et hea oli ja süüa sai hästi. Vanamees istus 11 kuud ära, siis – suri ära. Valda tuli vangimajast teade, et Maunus Elmi on surnud. Ei tahtnud noor mees, alles 40, end surnuks tunnistada, andis end üles ja muud karistust rohkem ei antud, tuli oma 1 aasta ära istuda.

Veo peresid oli kaks, Veo Toomas elas teises, oma naise Inglise ja neil oli kaks tütart, Ingel ja Ann. Toomal oli sünnipärane viga, alumine huul ülemisest tüki pikem ja mõlemil tütrele sama viga. Ema Ingel rääkinud: "Meil oleksid praegu nii ilusad tüdrukud, vana Toomas, kurat, rikkus kõik laste suud ära!" Kuna rannavalve või praegune piirivalve oli Kassaris olemas, siis Ingel viis oma mõlemad "ilusad" tütre kordoni vene poistele seltsiks pärast kella kaheksat, kui "povirku" oli ära olnud võisid poisid külalisi vastu võtta, aga ise ei tohtinud küla peale minna, ainult kes pidid randa valvama. Ingel olla siis kellavaatamise oma peale võtnud ja hüüdnud igal õhtul: "Tüdrukud, kell vossim, podi kardoni!" Tüdruku võtnud varnast oma jäkid ja läksid ...

Kuna poisid kasvasid suuremaks, lapsi sündis juure, tuli peremehel nuputada lisa sissetulekuid. Külas hakkas elutubade ehitamine, suuremad aknad, elutuppa pliidid, majadele laudpõrandad alla ja korstnad katusele. Oli vaja lupja, aga saada polnud kusagilt. Emmastes olid juba toad suitsuvabad. Isa käis siis uurimas, kuidas lupja põletatakse. Varakevadel käis suuremate poistega Soometsas kände juurimas. Tõrvased männikännud, siin kutsuti "sakkad," juuriti maast ja jäeti kuivama. Teised puud, kase või lepakännud ei andnud vajalikku kuumust. Keset põldu oli kõrgendik, nn "Kullamägi", sinna rajati lubjaahi. Kaevati suur süvend, võlviti pealt kumeraks, raudlatid painutati ning sinna laoti lubjakivid, need olid erilised paekivid, täiesti sarnased hariliku paekiviga, aga harilikest lupja ei saanud. Neid kive sai Prassi otsast ja Kassari lahe äärest oma 20 koormat, laoti ahju peale võlvidele, pealt kaeti veidi ja köeti 3 ööd-päeva järjest, tuli ei tohtinud kustuda. Isa magas 3 ööd ja poisid valvasid päeval, et "sakka" tuli kogu aeg põleks. Siis jäeti paariks päevaks jahtuma ning seejärel toodi õue "lubjapaargu", kuhu jälle laoti virna ja valati külma veega üle. Kivid hakkasid praksuma, paukuma, ajasid kuuma auru välja ja pudenesid peeneks valgeks lubjaks. Meie, lapsed, tegime omale ka väikesed ahjud, õhukesed lubjakivikillud panime männilaastude peale, tuli alla ja saimegi neist kildude pudenumise järel lupja, väga põnev töö oli. Seda päris lupja käisid ostmas Käina ja Suurevalla mehed, ka teised.

Teine suurem müügi "objekt" oli reejalased ja lookade paenutamine. Jälle kaevati süvend maasse, pandi kaks suurt bensiinivaati üksteise otsa, ülemisel võeti põhi ära ja saarepuust jalased ja loogapuud pandi vaati, tuli alla, külm vesi kuni ülemise vaadi servani, neid keedeti ka üks ööpäev. Puust jalaste paine oli seal lähedal maas, üks ots kumerusega, nagu jalased peavad olema ja puu kees pehmeks ning andis paenutada. Looga paind oli poolring kahesu-guse kõverusega, igapäevased tööhobuse jaoks ja teised sõiduhobustele, kõrged teravama ot-saga "saksa loogad". Reejalastele oli eriti suur nõudmine. Aga ega need "paenutused" rikkaks küll ei teinud, nagu mulgid linakasvatusega said.

Saarepuud jalaste jaoks polnud Kassari saarelt üldse saada, veeti Muda metsast 20 kilomeetri kauguselt.

Järgneb

Väljaandjaks Kassari Haridusselts.
Ilmub kaks numbrit aastas.
Kontakttelefon 246 97222